
ՓԻԼԻՍՈՓԱՅՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՎԱՆԴՈՒՅԹԸ ԻԲՐԵՎ ՍՈՑԻԱԼ-ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԵՐԵՎՈՒՅԹ

ԱՆԻ ԳԵՂԱՄՅԱՆ

«Ավանդույթ» հասկացությունը բաղկացած է լատ. tradito բառից, որը թարգմանաբար նշանակում է «փոխանցել»:

Մասնագիտական գրականության մեջ «ավանդույթ» հասկացությունն օգտագործվում է երեք իմաստով.

1. ծառայում է որպես հասարակական (ազգային, մշակութային) երևույթների մի ամբողջ շարքի որոշ ընդհանուր գծերի, առանձնահատկությունների արտահայտություն: Դրանք փոքր-ինչ տարբերվում են իրարից, բայց, այնուամենայնիվ, մի կարգի են (ծեսը, ծիսակատարությունը, տոնը...):
2. Երբեմն օգտագործվում է որպես ծեսի, ծիսակատարության հոմանիշ և հազվադեպ՝ որպես սոցիալ-մշակութային առանձին իրողություն:
3. Որպես «սովորույթ», «տոն»... հասկացությունների հոմանիշ:

Ըստ Ա.Հ. Սարգսյանի. «...ավանդույթը այն ամենն է, ինչը ժառանգվում է նախնիներից: Ավելի նեղ սահմանման դեպքում ավանդույթը դիտվում է որպես սոցիալական փորձի (գիտելիք, ապրում, վարքագիծ) կայուն ձևերի ամրագրում, արմատավորում, փոխանցում և վերարտադրություն: Մեկ այլ դեպքում ավանդույթն է համարվում սոցիալական փորձի պահպանման, փոխանցման և վերարտադրման մեխանիզմը»¹:

Շատ հաճախ «ավանդույթ» հասկացությունը հարաբերակցվում է «սովորույթի» հետ: Նույնիսկ մասնագիտական գրականության մեջ և բառարաններում «ավանդույթ» և «սովորույթ» հասկացությունների սահմանումներն իրարից քիչ են տարբերվում կամ գրեթե համընկնում են:

Բայց քիչ չեն նաև տարբերությունները:

Կարծում եմ, որ «սովորույթ» և «ավանդույթ» հասկացությունների

¹ Տե՛ս Սարգսյան Ա., Մշակույթի տեսություն, Երևան, 2003, էջ 78:

հստակության պակասը կարող է բերել սխալ հետևությունների ինչպես տեսության մեջ, այնպես էլ պրակտիկայում:

Սովորույթներն ու ավանդույթներն ունեն ընդհանուր և տարբերակող հատկանիշներ: Ընդհանրությունն այն է, որ երկուսն էլ հասարակության հոգևոր կյանքի արդյունք են, արտացոլում են մարդկանց վարքի սոցիալական նորմերը, որոնց կատարումը ապահովվում է ոչ թե ստիպելով, այլ հասարակական կարծիքի, համոզման և սովորության ուժով:

Երկուսն էլ բարձր կայունություն ունեն և սերնդեսերունդ են փոխանցվում: Ընդհանուր առմամբ միևնույն է նաև դրանց սոցիալական դերը՝ ձևավորել և ամրակայել մարդկանց մտքերը, զգացմունքներն ու տրամադրությունները:

Ըստ Գ.Մելքումյանի. «Մշակույթի գոյության և զարգացման մեջ կայունությունը դրսևորվում է ավանդույթի ձևով: Ավանդույթը՝ որպես մշակույթի պահպանման եղանակ, ցույց է տալիս, որ մշակույթը ոչ միայն և ոչ այնքան մարդկային գոյության արդյունքն է, որքան այդ գործունեության եղանակը: Ավանդույթը որոշակիացնում է զարգացման սոցիալական փորձը և մակարդակը, որին հասել է մարդը բնության հետ ունեցած փոխհարաբերության ընթացքում»²:

«Ավանդույթ» նշանակում է պատմականորեն կազմակերպված և սերնդեսերունդ փոխանցվող որոշակի սոցիալական նշանակությամբ մարդկային հարաբերություններ սովորույթների, կանոնների, վարքի նորմերի տեսքով, որոնք կապված են այս կամ այն հասարակական խմբի առանձնահատկությունների հետ: Ժողովրդական ավանդույթների դերի և նշանակության ուսումնասիրումը պատմական զարգացման մեջ ցույց է տալիս, որ նրանք այս կամ այն ժողովրդի պատմականորեն կազմավորված մշակույթի բաղադրիչ մասն են: Ավանդույթն այն հասարակական ուժն ու ձևն է, որի միջոցով փոխանցվում է նախորդ սերունդների սոցիալական փորձը և ամրագրվում բարոյականության այն որակները, առանց որոնց միջմարդկային հարաբերությունները հասարակական տեսք ստանալ չեն կարող:

Ա.Նալչաջյանը, անդրադառնալով ավանդույթի գործնական կողմին, նշում է, որ «Ավանդույթի գործնական կողմը վերաբերվում է իմացական մեխանիզմին, ինչը դրսևորվում է սովորույթների և ծեսերի միջոցով»³: Մինչդեռ

² Տե՛ս Գ.Մելքումյան Գ., Մշակութաբանություն, Երևան, 2001, էջ 27:

³ Տե՛ս Նալչաջյան Ա., Էթնիկական հոգեբանություն, Երևան, 2001, էջ 340:

սովորույթը կայուն, ստերիոտիպային վարքագծի ձևն է, որը ձևավորվում է պատմականորեն:

Սովորույթը սովորաբար կապված է կոնկրետ անձնավորության կենսակերպի հետ: Սովորույթի հիմքն են մարդու անհատական հոգեբանությունը, նրա զգացմունքներն ու մտքերը: Իսկ ավանդույթը կոլեկտիվի, սոցիալական խմբի սովորությունն է, որը հիմնված է սոցիալ-հոգեբանական գծերի ընդհանրության վրա, որոնք բխում են ընդհանուր նպատակներից, հետաքրքրություններից և խնդիրներից: Սովորույթի գործողության ասպարեզը գլխավորապես կենցաղային կյանքն է, այդ պատճառով սովորույթն ավելի քիչ է մատչելի հասարակական ներգործության համար, ավելի կայուն է, քան ավանդույթը, որի գործողությունները կատարվում են հիմնականում աշխատանքային և հասարակական-քաղաքական կյանքում:

Ավանդույթներն արտացոլում են ավելի խորը, լիովին ընդգրկող զգացմունքներ և հատկություններ, որոնք առաջին հերթին վերաբերում են ժողովրդի կյանքի հասարակական, գաղափարական կողմին: Ավանդույթները տեղ ունեն հասարակական գիտակցության բոլոր ձևերում (բարոյականություն, իրավունք, քաղաքականություն, գիտություն, փիլիսոփայություն, արվեստ, կրոն), իսկ սովորույթի ազդեցության ոլորտը կենցաղն է, բարոյականությունը, ընտանեկան հարաբերությունները, մարդկանց ամենօրյա կյանքը: Այսպիսով, սովորույթները հիմնականում արտացոլում են կենցաղային-ընտանեկան կառույցի առանձնահատկությունները, որոնք բնորոշ են տվյալ ազգին, ժողովրդին, մարդկանց սոցիալական խմբին (ազատ ժամանց, հագուստ, սննդի ընդունում, փոխհարաբերությունները կենցաղում և այլն): Սովորույթը մանրամասն սահմանում է կոնկրետ հասարակական հարաբերությունը կամ գործողությունը:

Ավանդույթի էությունը հնարավոր չէ բացահայտել՝ չպարզելով նրա սուբստանցիան, այսինքն՝ այն, թե ինչից է ստացվում, ինչի վրա է հենված: Ավանդույթը ներկայացնում է հասարակական հարաբերությունների որոշակի համակարգ: Այդ հարաբերությունները տարբերվում են ոչ միայն համակարգային կարգով, այլև յուրահատուկ բնույթով: Ավանդույթի սուբստանցիան կառուցող հասարակական հարաբերությունների կարևոր առանձնահատկությունը տարածաժամանակային կայունությունն է: Ավանդույթը կարելի է դիտել որպես պահպանման համապարփակ սկզբունք հասարակության և սոցիալական հարաբերությունների մեջ:

Ավանդույթը ընդհանուրի, կայունի և կրկնվողի արտահայտությունն է հասարակական հարաբերություններում: Եզակի, չկրկնվող, պատահական հասարակական հարաբերությունը չի կարող ավանդական լինել:

Ժամանակակից պայմաններում սոցիալական տեղաշարժերի ակտիվացումը, տեղեկատվական ներգործությունների աճը և նմանատիպ այլ գործընթացներ ավանդույթին հաղորդել են նոր, նախորդից էապես տարբերվող որակներ: Ժամանակակից հասարակություններում ավանդույթի գործառույթների լայն ընդգրկումը վկայում է, որ այն գործող սոցիալական համակարգի կայունության պահպանման եղանակ է:

Հասարակական հարաբերություններում պատմագենետիկ մեթոդը ցույց է տալիս այն կապը, որը գոյություն ունի հասարակական հարաբերությունների զարգացման մեջ: Ընդ որում հաջորդ հասարակական հարաբերությունը կարող է որակապես տարբերվել նախորդից, և այնուհանդերձ նրանք շարունակում են կապված մնալ ավանդույթով: Այն դեպքերում, երբ ավանդույթը կապում է էապես տարբերվող երևույթներ, այն արտահայտում է ոչ ակնհայտը, թաքնվածը, փոփոխվածը:

Ժամանակակից սոցիալական փիլիսոփայության կարևոր խնդիրներից մեկը դարձել է հասարակության մեջ ավանդույթների գործառնության պայմանների, հասարակության ինստիտուցիոնալ կառուցվածքների ձևավորման մեխանիզմների վերլուծությունը նոր իրողություններում և մարդկանց հարմարվելու նոր պայմաններում: Մասնագիտական գրականության մեջ սոցիալական և ոչ մի տեսություն չի տալիս այն գործընթացների ընդգրկուն բացատրությունը, որոնք առաջացել են փոխակերպումների հետևանքով այս կամ այն ավանդույթի շրջանակներում: Այս հանգամանքից ելնելով՝ որոշ հեղինակներ հասարակական փոխակերպումները բնութագրում են որպես տարբեր ավանդույթների երկընտրանքների համակարգ:

Սակայն ինչ իմաստներով էլ որ այն դիտարկենք, ավանդույթը արտահայտվում է որպես անցյալի ներգործություն ներկայի և ապագայի վրա:

Առողջ հոգի ունեցող ազգը չի կարող իր կենսափորձից դեն շարտել անցյալը և այդ անցյալի պատասխանատվության իր բաժինը: Համազգային փոխակերպումների մակարդակում սոցիոմշակութային դատարկությունը դրսևորվում է «անցյալի և ներկայի» հակադրության ձևով: Վերոհիշյալ հակադրության պատճառները վերլուծելիս պետք է ուշադրություն դարձնել դրանց ամենօրյա դրսևորումների վրա: Անցյալն ու ներկան միմյանցից ամբողջությամբ առանձնացված միավորներ չեն: Պատմության ընթացքում մենք մեծ

մասամբ գործ ունենք այնպիսի հասարակությունների ու համայնքների հետ, որոնց համար անցյալը մոդել է ներկայի համար: Իդեալում յուրաքանչյուր սերունդ կրկնում ու վերարտադրում է իր նախորդներին այնքանով, որքանով որ դա հնարավոր է: Իհարկե, անցյալի ամբողջական գերակշռումը կբացառի բոլոր տրամաբանական փոփոխություններն ու նորարարությունները, և անհավանական է կարծել, թե կա որևէ հասարակություն, որը չի ընդունում նորամուծությունները, քանի որ չի արտացոլում նախկինը :

Հասարակությունը, ազգը, անհատը, գնահատելով ու հարգելով իրենց անցյալը, այնուամենայնիվ չպետք է առաջնորդվեն կամավորականության սկզբունքով, սուրբ և անփոխարինելի համարեն այն ամենը, ինչը վերաբերում է պատմական անցյալին, այլ պետք է ցուցաբերեն ընտրողական վերաբերմունք: Ռումին գրողն ասում է. «Անցյալը մեծ ուժ է, երբ դու ես նրան տիրում, և ծանր բեռ, երբ նա է քեզ տիրում»: Իրոք, մեր անցյալը ինչքան էլ հարազատ, գեղեցիկ, հիշելու և հիշատակելու արժանի լինի, ճիշտ չէ նրան փարվելը և նրանով ապրելը, որովհետև միայն անցյալով ապրող ազգը, ժողովուրդը, անհատը ապագա չունեն: Անցյալը պետք է պատվանդան լինի ներկան կարգավորելու և ապագան կերտելու համար⁴: Ավանդույթը գլխավորապես գործառնում է որպես սոցիալական հարաբերությունների կարգավորման ներդաշնակության ապահովման, ինչպես նաև սոցիալականացման մեխանիզմ:

Ինչպես իրավացիորեն նշում են Պ. Բերգերը և Տ. Լուկմանը. «...ավանդույթների փոխանցման միջոցով անցյալն էապես պայմանավորում է ներկայի ձևավորման ընթացքը»⁵:

Փոխակերպվող հասարակություններում մշակույթի արժեքային համակարգում տեղի ունեցող փոփոխությունները չպետք է հասկանալ որպես ազգային ավանդույթների և սոցիալական հիշողության դեմ պայքար: Հետ մնալու պատճառը ավանդույթը չէ, այլ այն, որ որոշ սոցիալական խմբերի մեջ գերիշխում է ազգայնամոլությունը, որը մերժում է արժեքների, կյանքի, ոճերի և մտածողության բազմազանությունը՝ հասարակությանը զրկելով հոգևոր պլյուրալիզմից և առաջադեմ արժեքների նորացման հնարավորությունից:

Անհրաժեշտ է պարզել ավանդույթի հարաբերակցությունը հնի, հնացածի հետ: Փիլիսոփայական գրականության մեջ «հին» հասկացությունն

⁴ Սարգսյան Ա., նշվ. աշխ., էջ 79:

⁵ Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности, М., 1995, с. 260.

օգտագործվում է 3 իմաստներով՝ 1. վնասակար, առաջընթացն արգելակող և այդ պատճառով ոչնչացման ենթակա, 2. ժամանակավոր, որն անհրաժեշտ է նորի զարգացման համար և այդ պատճառով պետք է պահպանել որոշակի ժամանակահատվածի համար, 3. անհրաժեշտ տարր հետագա զարգացումն ապահովելու համար: Համապատասխանաբար, եթե «ավանդույթ» ասելով հասկանում ենք հինը առաջին իմաստով, ուրեմն այն անցյալի վնասակար վերապրուկ է, որից պետք է ազատվել, իսկ եթե հասկանում ենք երկրորդ և երրորդ իմաստներով, ապա պետք է պահպանել:

Այս երեքը այն կոորդինատային համակարգն է, որի շրջանակներում էլ դիտարկվել և դիտարկվում է ավանդույթի ողջ փիլիսոփայական իմաստը: Այժմ ավանդույթի և նորի հարաբերակցության մասին: «Նոր», «նորամուծություն» հասկացությունը սովորաբար մեկնաբանվում է 2 իմաստով՝ 1. որպես պատահական, անցյալով չպայմանավորված իրադարձություն, 2. համակարգի՝ անցյալով պայմանավորված զարգացում: Ավանդույթը պետք է կապել 2-րդ ըմբռնման հետ: Այս իմաստով ըմբռնված ավանդույթը, մարմնավորելով սոցիալական անցյալը, նորի և առհասարակ սոցիալական առաջընթացի արգելք չէ (որպես կանոն ավանդույթը հակասում է նորին միայն 1-ին իմաստով): Պետք է նշել, որ ավանդույթը ոչ միայն չի խոչընդոտում «փորձնական» նորամուծությունները, այլև հակառակը, որոշակիորեն նախապատրաստում է՝ դրանց համար հիմք հանդիսանալով:

Ինչքան նեղ է մարդու մշակութային աշխարհայացքը, այնքան նա չի ընդունում ամեն նորը և «շատ հինը»: Նորը նրան թվում է շատ ճշացող, իսկ հինը՝ ոչ նորաձև: Բայց մտածող մարդու համար այն փորձը, որը կուտակել են նախորդ սերունդները, բազմաթիվ թելերով կապվում է ներկայի և ապագայի հետ: Մշակույթի զարգացման ամբողջ պատմությունը ոչ միայն նոր մշակութային արժեքների ստեղծում է, այլև «հների» վերածնունդ:

Փոփոխվող հասարակական հարաբերություններում հին տարրերի պահպանումը կարող է իրականացվել ժամանակային և որակային ձևերով: Առաջին դեպքում անցյալը վերարտադրվում է համեմատաբար չփոփոխված վիճակով: Իսկ երկրորդում հին հասարակական հարաբերությունները, կենդանանալով նոր պատմական պայմաններում, կարող են ոչ թե ուղղակի վերարտադրվել, այլ որոշակի ձևով վերակառուցվել: Այդ դեպքերում կատարվում են կառուցվածքային փոփոխություններ: Հետևաբար, ավանդույթի հետ կապված կարող է տեղի ունենալ 2 կարգի փոփոխություն՝ ա) երբ ավանդույթը ցածր վիճակից անցնում է բարձրին: Այս դեպքում տեղի է ունենում ավան-

դույթի առաջընթաց զարգացումը, բ) երբ դիտվում է հակառակ երևույթը, որն անվանում ենք հետընթաց (ռեգրեսիվ) զարգացում:

Ավանդույթը տեղեկատվական բնույթի շնորհիվ իր գոյության ընթացքում մի շարք փոփոխությունների է ենթարկվում և կարող է մարմնավորվել իրերում (արտադրության արդյունքներում, արվեստի ստեղծագործություններում, նյութական մշակույթի հուշարձաններում), նրանց հատկություններում, գործառույթներում:

Մարդիկ իրենց հոգևոր և ֆիզիկական ընդունակությունների զարգացման ընթացքում օգտագործել են տարբեր միջոցներ՝ դրանք և՛ կյանքը պահպանելու միջոցներն են (հագուստ, սնունդ, կացարան...), և՛ առարկայացված հոգևոր արժեքները (գրքեր, արվեստի գործեր), ինչպես նաև ընդունակությունները, որոնք արտահայտվում են մարդկանց վարքի, բառերի և գործողությունների մեջ: Մարդկանց ընդունակությունների զարգացման բոլոր միջոցները կարելի է բաժանել փոխկապակցված 2 մասերի՝ ա) ավանդույթներ, բ) նորամուծություններ:

Յուրաքանչյուր մասի առանձնահատկությունը հասկանալու համար անհրաժեշտ է հաշվի առնել ամբողջ հասարակական կյանքի վերարտադրողական պրոցեսների բնույթը:

Վերարտադրումը մշտական կրկնությունն է, արտադրության անդադար նորացումը, որը լինում է պարզ և ընդլայնված: Պարզ վերարտադրման ժամանակ մարդու ուժերի զարգացման գործընթացը նորացվում է անփոփոխ, այսինքն՝ զարգանում են հասարակական կյանքը պարզ ձևով վերարտադրելու ընդունակությունները:

Հենց այս նոր ընդունակություններն են զարգանում ավանդույթների միջոցով: Ընդլայնված վերարտադրման ժամանակ կատարվում է գործընթացի նորացում մարդու ուժերի զարգացման ավելի բարձր մակարդակներում, այսինքն՝ զարգանում են հասարակական կյանքն ընդլայնված վերարտադրելու ընդունակությունները: Այս տեսակի ընդունակությունները չեն կարող ձևավորվել միայն ավանդույթների միջոցով, այստեղ անհրաժեշտ են և նորամուծություններ:

Ավանդույթի և նորարարության հարաբերակցությունը է. Մարգարյանը համարում է հիմնախնդրի շատ կարևոր կողմ. նա ընդգծում է նրանց «բնական փոխալայնման ավորվածությունը»: Ի՞նչ պետք է նկատի ունենալ: Մի կողմից՝ ավանդույթները ստեղծագործական գործընթացներ են: Հանդիսանալով և՛ որպես տարրերի հավաքածու, որոնց միավորումը տալիս է նոր նյութ, և՛

որպես ընդհանուր ուղղվածություն այդ գործընթացի, Մարգարյանն անցկացնում է կառուցողական և գործառնական զուգահեռներ ավանդույթների և գեներտիկ ծրագրերի դերի միջև: Ադապտացված ոչ նախատեսված մակարդակներում և իրադրություններում իրականացվում է ստեղծագործական մեխանիզմի ակտուալացման շնորհիվ, որը ըստ էության կատարվում է մուտացիաների և գեների փոփոխման գործառույթներում՝ կենսազարգացման պրոցեսներում:

Գործոնը, որը մուտացիա է առաջացնում, «գործ ունի» գեների տրված հավաքածուի հետ, իսկ ստեղծագործական նորույթը հիմնվում է ընտրված ավանդույթների վրա: Մեր կարծիքով ավանդույթի սկզբունքային բնութագիր է նրա պայմանավորվածությունն ինչպես արդեն ստեղծված արժեքների միասնությամբ, այնպես էլ ստեղծագործության որոշակի խնդիրներով: Ավանդույթը (ընդհանուր, ոչ թե լոկալ) երբեք չի համընկնում մշակույթի ամրացած, պահպանված, կարծրատիպացված արժեքների հետ:

Փոխակերպվող հասարակության շեղման գործընթացն արտահայտվում է նրանում, որ մարդիկ չեն կարող հենվել նախորդ սերնդի փորձի, նորմերի, ավանդույթների ու սովորույթների վրա, քանի որ փոփոխված նոր հանգամանքներում դրանք ոչ թե օգնում, այլ խոչընդոտում են նոր մշակութային արժեքների ձևավորումը: Հայտնի է, որ ազգային մտակեցվածքը, սովորույթներն ու ավանդույթներն ավելի պահպանողական են, քան դրանց փոխակերպված, նորացված, երբեմն էլ անընդունելի տարատեսակները:

Փոխակերպվող հասարակությունների փորձը ցույց է տալիս, որ չկա ավանդույթների զարգացումը բնութագրող մեկ միասնական հայեցակետ: Նախորդ սոցիալական կարգի փլուզման և նորի լինելիության ճանապարհին խախտվում է անհրաժեշտության և նպատակահարմարության, հնարավորությունների և հավակնությունների միջև համամասնությունը՝ հարուցելով մի շարք տարիմաստ հիմնախնդիրներ: Այդ հասարակություններում հայտնված մարդիկ, որպես կանոն, գործում են սոցիոմշակութային տարբեր չափումներում՝ ստեղծելով գործառնական երկիշխանություն: Սոցիալական համակարգի գործառնության, վերարտադրության և զարգացման նախորդ կարգին զուգահեռ ձևավորվում է նոր սոցիոմշակութային դաշտ, որտեղ ազգային ավանդույթները կորցնում են իրենց երբեմնի գործառնական նշանակությունը:

Փոխակերպվող հասարակություններում ինստիտուցիոնալ նոր կառույցների ձևավորման, հասարակության մշակութային ոլորտի արդիականացման գործընթացում ավանդույթը կանգնած է ազգային և համամարդկային

ընդհանրությունների՝ որպես մշակութային ավանդույթների երկչափության, համատեղման դժվարին խնդրի առջև:

Ինչպես իրավացիորեն նկատում է լեհ հայտնի սոցիոլոգ Շտոմպկան. «Սոցիալական վթարներն առաջին հերթին մշակութային վթարներ են, քանի որ խարխալում և քանդում են սոցիալական իրականության ավանդական խորհրդանիշների, իմաստների ու նշանակության հիմքերը»⁶: Փոխակերպվող հասարակության ամենաբնորոշ գծերից մեկն այն է, որ այստեղ մի կողմից գործում են նախկին մշակութային արժեքներն ու նորմերը, իսկ մյուս կողմից հասարակական կյանքի վրա սկսում են ազդեցություն թողնել նաև դեռևս վերջնական որակական որոշակիություն չստացած նոր մշակութային կարգավորումները: Այս պարագայում մարդիկ կորցնում են սոցիալական միջավայրում կողմնորոշվելու հմտությունները: Եվ փոխակերպման գործընթացները, ինչ-որ մի փուլից սկսած, այլևս չեն ընկալվում որպես ներհամակարգային համերաշխության կայացման ու պահպանման եղանակ:

Ընդհանուր առմամբ հասարակական գիտակցությունը պայմանավորված է եռակի ավանդույթներով: Առաջին՝ գոյաբանորեն ավանդույթները, հանդիսանալով հասարակական կեցության պարտադիր մասնիկ, պատմականորեն պայմանավորում են հասարակության զարգացումը (էքստրասուբյեկտիվ պայմանավորում): Երկրորդ՝ իմաստաբանական, երբ ավանդույթը որպես սուբյեկտիվ կերպարի օբյեկտ (սկզբնաղբյուր) պայմանավորում է այն բովանդակության տեսանկյունից (էկտոինտրասուբյեկտիվ պայմանավորում): Երրորդ՝ սոցիոլոգիական, երբ հասարակական գիտակցությունը, սուբյեկտիվ կերպարները պայմանավորում են իրենց համակարգապատմական կապերով (ինտերսուբյեկտիվ պայմանավորում), ընդ որում այդ կապերը մարդկային գիտակցության մեջ որպես օրենք չեն գիտակցվում: Առաջին դեպքում մենք գործ ունենք էկզոգեն պայմանավորման հետ, երկրորդ դեպքում՝ էկզոգեն և էնդոգեն պայմանավորումների դիալեկտիկական միասնության հետ, իսկ երրորդում՝ էնդոգեն:

Կ.Նալչաջյանը էթնիկական ինքնագիտակցության հիմնախնդիրները ուսումնասիրելիս, անդրադառնալով էկզոգեն խնդիրներին, նշում է. «...որ հայերի էթնիկական ինքնագիտակցության կառուցվածքում առկա են էկզոգա-

⁶ Штомпка П. Культурная травма в подкоммунистическом обществе /статья вторая/. //Социалистические исследования, 2001, N 2, с. 10.

միայի նկատմամբ նկատելի հակվածություններ»⁷: Եվ փաստում է , որ մեր էթնոսի հոգեբանական պաշտպանվածությունն այսօր թուլացած է:

Ավանդույթները, ինչպես և ամբողջ սոցիալական համակարգը, գոյություն ունեն մարդկային գործունեության շնորհիվ: Հենց մարդկային գործունեությունից է սկսվում հասարակական հարաբերությունների ամբողջ համակարգի շարժումը: Ավանդույթի առարկայական դառնալը նշանակում է նրա անցումը «համակարգ-գաղափար» վիճակից «համակարգ-իրականություն» վիճակի: Ընդ որում բոլոր դեպքերում անցումը կատարվում է մարդկային գործունեության ընթացքում և գործունեության միջոցով: Մարդկային գործունեության ընթացքում ավանդույթները հանգչում են նրա առարկայի մեջ՝ նյութական իրերում, նրանց հատկություններում, հարաբերություններում, գործառույթներում: Ամրակայվելով առարկայական աշխարհում՝ ավանդույթներն անցնում են հատուկ «հանգիստ» վիճակի, դրա հետ մեկտեղ պատրաստ լինելով ցանկացած պահի նորից «կենդանանալու» հասարակական հարաբերություններում: «Ավանդույթների յուրատեսակ «վերակենդանացումը» մարդկային հարաբերությունների, գործողությունների մեջ հենց նրա արդիականությունն է»⁸:

Վերջին երկու տասնամյակում Հայաստանում տեղի ունեցած փոփոխություններն ունեն խաթարող բնույթ, քանի որ նախկինում գործող ավանդույթները, հակասության մեջ մտնելով նոր սոցիալական կարգի հետ, կորցնում են իրենց ներքին ներդաշնակությունը: Խզվում են նախկին կապերը, ձևավորված կենսաոճը չի լրացվում ավանդական արժեքներով: Հասարակական կյանքի ոլորտների արդիականացումը չի ընթանում սեփական «ավանդական ինքնության» հիմքի վրա, և անձն իրեն զգում է անկայուն և օտար, թեև ապրում է հարազատ էթնոմշակութային միջավայրում:

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Հեղինակը ներկայացնում է «ավանդույթ» հասկացության իմաստային բազմազանությունը, տալիս գրականության մեջ գոյություն ունեցող սահմանումները, այն հարաբերակցում «սովորույթ» հասկացության հետ, առանձնացնում այդ երկու հասկացությունների ընդհանրություններն ու տարբերությունները: Հեղինակը չի անտեսում նաև ավանդույթի և նորարարության փոխհարաբերության խնդիրը, որը շարադրելիս հիմնվում է հայտնի մշակու-

⁷ Նալչաջյան Կ., Էթնիկական ինքնագիտակցություն, Եր., 2003, էջ 193:

⁸ Стен Плахов В. Д. Традиции и общество, М., 1982, էջ 94:

թաբան է. Մարգարյանի տեսակետի վրա: Հոդվածում ուշադրություն է դարձվում նաև ավանդույթի և փոխակերպվող տեսակետի վրա: Հոդվածում քննարկման առարկա է նաև ավանդույթի և փոխակերպվող հասարակության փոխհարաբերության խնդիրը:

Բանալի բառեր – ավանդույթ, սովորույթ, նորամուծություն, անցյալ և ներկա, փոխակերպվող հասկացություն:

ТРАДИЦИЯ КАК СОЦИОКУЛЬТУРНОЕ ЯВЛЕНИЕ

АНИ ГЕГАМЯН

В статье рассматривается полисемантичность понятия “традиция”, проводится параллель с понятием “обычай”, анализируются общность и различия этих двух понятий. Автор обращается также к проблеме традиции и инновации, апеллируя к точке зрения известного культуролога Э.Маркаряна. В статье рассматривается также проблема взаимосвязи традиции и трансформирующегося общества.

Ключевые слова – традиция, обычай, инновация, прошлое и настоящее, трансформирующееся общество.

TRADITION: DEFINITIONS AND DOMAINS OF INVOLVEMENT

ANI GEGHAMYAN

In this article, the author puts forward the diverse meanings of the notion “tradition”, presents the definitions existing in literature, contrast the notion of tradition with that of “custom” and singles out the similarities and differences between them. The author further examines the correlation between tradition and innovation. Geghamyan uses the famous cultural anthropologist’s, E. Margarian’s stance as a base for her considerations. In the article reference is as well made to the interrelationship between tradition and the transforming society.

Key words – “Tradition”, “custom”, “innovation”, “past and present”, notion of transformation.